חנוכה תשע"ו

גליון [illegible]

דינן שמירה והצלה בשבת

א) גמ' סנהדרין דף ע"ב, ורש"י שם
ב) שו"ע או"ח סי' ש"ח סע' ג-ד, ומ"ב (שם)
ג) ביאור הלכה שם
ד) שמירת שבת כהלכתו (כ, כה)
ה) ארחות שבת (פי"ט)
ו) אגרות משה או"ח ח"ד (סי' פו)

א) גמ' סנהדרין (דף ע"ב)

מתני' הבא במחתרת נידון על שם סופו היה בא במחתרת ושבר את החבית אם יש לו דמים חייב אם אין לו דמים פטור : גמ' *אמר רבא מאי טעמא דמחתרת חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו והאי מימר אמר אי אזילנא קאי לאפאי ולא שביק לי ואי קאי לאפאי קטילנא ליה *והתורה אמרה אם בא להורגך השכם להורגו

רש"י (שם)

מתני' הבא במחתרת. שאמרה תורה יהרג: נידון על שם סופו. דהא לא קטל ומקטיל משום דסופו להרוג בעל הבית כשיעמוד כנגדו להציל ממונו :

גמ' מאי טעמא דמחתרת. שאמרה תורה אין לו דמים כלומר הרי הוא לך כמי שאין לו דם ונשמה ומותר להורגו : חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו. שרואה שאחר נוטלו ושותק הלכך יודע הגנב הזה שבעל הבית עומד על ממונו להצילו ומימר אמר הגנב אי אזילנא לגביה קאי באפאי ואי קאי קטילנא ליה ואמרה לך תורה אין לו דמים ומלמדך מאחר שהוא בא להרגך השכם אתה להרגו :

ב) שו"ע או"ח ס' ש"ח

ג *כְּלִי (י) שֶׁמְּלַאכְתּוֹ (ד) לְאִסּוּר, מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ (וְאִם (ה) (יא) נִשְׁתַּמֵּשׁ לְאִסּוּר בְּבֵין־הַשְּׁמָשׁוֹת, כְּגוֹן נֵר שֶׁהֻדְלַק, עַיֵּן לְעֵיל סִימָן רעט), (יב) בֵּין לְצֹרֶךְ גּוּפוֹ, כְּגוֹן קוּרְנָס שֶׁל זֶהָבִים אוֹ נַפָּחִים לְפְצֹעַ בּוֹ אֱגוֹזִים, *קַרְדֹּם לַחְתֹּךְ בּוֹ דְּבֵלָה, בֵּין לְצֹרֶךְ מְקוֹמוֹ, דְּהַיְנוּ שֶׁצָּרִיךְ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּמָּקוֹם שֶׁהַכְּלִי מֻנָּח שָׁם. וּמֻתָּר לוֹ לִטֹּל מִשָּׁם (יג) וּלְהַנִּיחוֹ בְּאֵיזֶה מָקוֹם (ו) [*] שֶׁיִּרְצֶה, אֲבָל מֵחַמָּה (ז) לְצֵל, דְּהַיְנוּ שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְטַלְטְלוֹ אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁיָּרֵא (יד) שֶׁיִּשָּׁבֵר (טו) אוֹ יִגָּנֵב שָׁם, (טז) אָסוּר: הגה כָּל מֻקְצֶה אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא בְּטִלְטוּלוֹ, (יז) אֲבָל בִּנְגִיעָה בְּעָלְמָא שֶׁאֵינוֹ מְנַדְנְדוֹ שָׁרֵי,

מ"ב (שם)

ג (י) שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְאִסּוּר. כְּלוֹמַר, שֶׁמְּיֻחֶדֶת לְדָבָר שֶׁאָסוּר לַעֲשׂוֹת בְּשַׁבָּת[12]), (יא) וַאֲפִלּוּ אִם רַק רֹב מְלַאכְתּוֹ לְאִסּוּר, הוּא גַּם־כֵּן בִּכְלָל זֶה: (יא) נִשְׁתַּמֵּשׁ. פֵּרוּשׁ, שֶׁהָיָה מֻנָּח עָלָיו בֵּין־הַשְּׁמָשׁוֹת דְּבַר־אִסּוּר, וּכְדִמְסַיֵּם 'כְּגוֹן נֵר שֶׁהֻדְלַק', דְּנַעֲשָׂה אָז בָּסִיס לְדָבָר הָאָסוּר, (יב) אֲבָל אִם עָשָׂה מְלָאכָה בְּקוּרְנָס, פְּשִׁיטָא דְּמֻתָּר לְטַלְטְלוֹ בְּשַׁבָּת לְצֹרֶךְ גּוּפוֹ וּמְקוֹמוֹ: (יב) בֵּין לְצֹרֶךְ גּוּפוֹ[13]). וּמַיְרֵי (יג) שֶׁאֵין לוֹ כְּלִי־הֶתֵּר לְתַשְׁמִישׁ זֶה[14]), דְּאִי לָאו הָכֵי אֵין לוֹ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בִּכְלִי זֶה:

ד *כְּלִי (כ) שֶׁמְּלַאכְתּוֹ (ח) לְהֶתֵּר, מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ אֲפִלּוּ אֵינוֹ אֶלָּא לְצֹרֶךְ הַכְּלִי שֶׁלֹּא יִשָּׁבֵר אוֹ יִגָּנֵב, (כא) אֲבָל שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ כְּלָל אָסוּר לְטַלְטְלוֹ.

מ"ב (שם)

ד (כ) שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְהֶתֵּר. וְהוּא הַדִּין (יח) אִם הָיָה מְלַאכְתּוֹ לְאִסּוּר וּלְהֶתֵּר, גַּם־כֵּן לֹא מַקְצֶה דַּעְתּוֹ מִנֵּהּ[25]). (יט) וּקְדֵרָה שֶׁמְּלַאכְתָּהּ הוּא לְבִשּׁוּל, וְרַק לִפְעָמִים מִשְׁתַּמְּשִׁין בָּהּ לְמַיִם וּלְפֵרוֹת, הִיא בִּכְלַל כְּלִי שֶׁמְּלַאכְתָּהּ לְאִסּוּר[26]), אִם לֹא שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מֵהַתַּבְשִׁיל[27]):

ג) ביאור הלכה (שם)

וְדַע, דְּכָתַב הַפְּרִי־מְגָדִים, וְהֶעְתַּקְתִּיו בְּמִשְׁנָה בְּרוּרָה, דִּכְלִי שֶׁרֹב מְלַאכְתּוֹ לְאִסּוּר הוּא גַּם־כֵּן בִּכְלָל כְּלִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְאִסּוּר, וְהֵבִיא רְאָיָה מֵרַשְׁבָּ"א לְעִנְיַן קְדֵרָה, עַיֵּן שָׁם. וְלַעֲנִיּוּת דַּעְתִּי הָיָה נִרְאֶה דְּזֶה דַּוְקָא אִם עִקָּרָהּ הוּא רַק לִמְלֶאכֶת אִסּוּר וְרַק לִפְעָמִים מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ לְהֶתֵּר, וּלְעִנְיָן זֶה יֵשׁ רְאָיָה מִקְּדֵרָה דְּמַשְׁמַע מֵרַשְׁבָּ"א דְּהִיא כְּלִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְאִסּוּר, דְּעִקָּרָהּ נַעֲשָׂה לְתַבְשִׁיל, אֲבָל אִם דֶּרֶךְ הַכְּלִי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ לִשְׁנֵיהֶם וְרַק שֶׁלְּאִסּוּר מִשְׁתַּמְּשִׁין בָּהּ יוֹתֵר, מְנָלַן דִּמְקַצֶּה דַּעְתָּהּ מִנֵּהּ, דַּהֲלֹא עֲשׂוּיָה לִמְלֶאכֶת הֶתֵּר גַּם־כֵּן, וְצָרִיךְ עִיּוּן:

ד) שמירת שבת כהלכתו

ומ"מ נראה דרובה ואקדח כדי להטיל בהם אימה, שפיר חשיב כצורך גופו (מסתבר דשלא בשעת מלחמה רוב תשמישם רק להרתיע, ועיין שלחן שלמה ח"ב סי' שח ס"ק טז ד"ה ומ"מ..., ושם ס"ק כז). ועיין סי' שח במ"א ס"ק יח, דטלטול נר שאינו דולק לכבוד הכנסת תינוק לביהכ"נ לא חשיב צורך גופו כיון שאינו עושה בו כלום, ועיין לעיל הערה כה, בשם הים ישככר, דמותר לכפות כלי שמל"א על נר כדי להתיר תשה"מ, כל זה שמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל.

ה' אורחות שבת

סב. כלי נשק הנמצא במקום ששימושו לצורך פיקוח נפש שכיח, כגון במקומות שהאויבים שכיחים בהם, דינו ככלי שמלאכתו להיתר[פז].

הערות (פז)

פז. הגרש"ז אויערבאך זצ"ל כתב דהוי כלי שמלאכתו להיתר, הובאו דבריו בספר שש"כ פרק כ' הערה כ"ח. ולכאורה אף אם נאמר שהשימוש להרתעה אינו נחשב עיקר מלאכתו של הכלי ואינו נותן לו שם של כלי שמלאכתו להיתר, מ"מ מותר לטלטלו לצורך הרתעה כדין כלי שמלאכתו לאיסור שמותר לטלטלו לצורך גופו. ומו"ר הגר"ש אויערבאך שליט"א כתב וז"ל לענ"ד כיון דהטלת האימה היא משום שזה כלי העומד לשימוש האסור לכך אין זה מכריע את שמו מלהיות כלי שמלאכתו לאיסור.

ו' אגרות משה

סימן פא

יציאה בשבת במכשיר קשר קטן הנצרך להצלת נפשות

ב' דר"ח אדר תשל"ט.

מע"כ נכדי היקר והחביב לי מאד הרה"ג מהר"ר מרדכי טענדלער שליט"א.

בדבר העוסקים בעניני הצלה שהוא ענין גדול של פק"נ בערים גדולות כנוא יארק וברוקלין וכדומה שלובשין על בגדיהם מכשיר קשר (ראדיא) קטן שבזה שומע מה שמצוין אותו מהמשרד (האפיס) של חברת הצלה לאיזה מקום שצריך לילך להציל כדי שיוכל תיכף בלא שום שהיות ליקח מה שצריך להצלת הנפש שנשאלת ע"י חברך ר' זאב שמואל יעקב פייערשטיין שליט"א, אם יכול לצאת שהוא דבר קשה מאד לפני חברי ההצלה שביום השבת לא יצאו כל היום מהבית וימנעו בשביל זה הרבה מלהיות מחברי ההצלה.

והנה מהא דתנן לא יצא האיש לא בסיף ולא בקשת בשבת דף ס"ג ע"א תנן שם הטעם שפליגי על ר"א שסובר דנחשבו לתכשיטין דאמרו חכמים משום שאינן אלא לגנאי, אלמא דאף שהן דברים שאינם עניני הלבשת הגוף וגם אינם קישוטין שמייפין את האדם דאינם מזהב וכסף אלא ממינים שאין מייפין כלל כברזל ועצים, נעשו בחשיבות תכשיטין מאחר דזה מראה חשיבות האדם שהוא גבור שהוא חשוב לעלמא וצריכין ליה לעניני הצלה כשבאין עכו"ם בגייסות על ערי ישראל, ולמד ר"א זה מקרא דכתיב חגור חרבך על ירך גבור שמסיק הקרא הודך והדרך, היינו דלכן הוא הודך והדרך, דהוא משום דבזה נראה גבור דהוא חשיבות ומעלה אף שלא בשעת מלחמה.

והנה פליגי שם אמוראי אליבא דר"א מה השיב לרבנן על מה שהקשו לו וכי מאחר דתכשיטין הן לו מפני מה הן בטלין לימות המשיח דלחד לישנא השיב בברייתא לפי שאינן צריכין שנאמר לא ישא גוי אל גוי חרב והקשה הגמ' ותיהוי לנוי בעלמא ותירץ אביי מידי דהוה אשרגא בטיהרא, ולאיכא דאמרי השיב דאף לימות המשיח אינן בטלין כשמואל דאמר אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד גליות לבד, ולכאורה תמוה הא עכ"פ גם שמואל מודה דעל ישראל לא יבא שום גוי למלחמה דהא אמר שבימות המשיח לא יהיה שעבוד גליות שדוחק לומר דכוונת שמואל שיהיו מלחמות גם על ישראל וילחמו הגבורים בכלי זין אבל אומר שבכל המלחמות ינצחו ישראל ולא יהיו משועבדים לשום עם בעולם ומאחר שיהיו מלחמות יצטרכו לכלי זין, דהא מפורש בעירובין דף מ"ג ע"ב אליהו לא אתי במעלי שבתא משיח אתי דכיון דאתי משיחא הכל עבדים הן לישראל והוא מהפחד הגדול שזה אינו מצד היראה מהכלי זין, וכמה מלחמות למלכים הצדיקים היה בלא כלי זין כמו ליהונתן ולדוד עם גלית ולאסא וליהושפט ולחזקיה שנצחו בלא כלי זין שא"כ ודאי מלך המשיח לא יצטרך לכלי זין, וברמב"ם אף שכתב בפי"א ממלכים ה"ד שמלך המשיח ילחם מלחמות ה' שיש מקום לומר שיהיה בכלי זין הרי כתב אח"ז בפי"ב ה"ב שרק מלחמת גוג ומגוג יהיה בתחלת ימות המשיח שמשמע שאח"כ לא תהיה עוד מלחמה בימות המשיח, ובקראי דיחזקאל לא הוזכר כי מלך המשיח וישראל ילחמו בכלי זין אלא השי"ת יהרגם בדבר ובדם וגשם ואבני אלגביש ואש וגפרית, והכלי זין שהביאו גוג ומגוג לא יקחום להיות אצלם לצורכי מלחמות אלא בערו בהם אש, הרי שלא יצטרכו ישראל לכלי זין בימות המשיח, ולכן כתב הרדב"ז בפי"ב ה"א לתרץ קושית הראב"ד מה שראוי להאמין בזה שהדברים הם כפשוטם בארץ ישראל אבל בשאר ארצות יהיו מלחמות, וכן כתב מהרש"א שבת שם בח"א ע"ז דאמר שמואל דלא יהיה לישראל שעבוד מלכיות אבל באוה"ע יהיו מלחמות וקרא דגם גוי אל גוי לא ישא חרב יהיה רק לעוה"ב והוא כרדב"ז, וא"כ אף לשמואל הרי לא יהיה צורך בישראל לכלי זין. וצריך לומר דכיון שבאוה"ע הא יהיו מלחמות הרי יהיה שם מעלה לגבור שבשביל זה הוו כלי זין ענין נוי בזה שנראה ע"ז שהוא גבור אף שבכאן בא"י אין צורך לגבורים וניתוסף נמי שבח להשי"ת אשר נתן פחדו על כל הגוים אשר אין צריכין לגבורים וכלי זין, אבל להסוברין דלימות המשיח כבר לא יהיו מלחמות בעולם כלל אף לא באוה"ע שנמצא שאין בגבורים שום צורך אין זה שום נוי ולא שום שבח למקום בשביל העבר שהיה חשיבות ומעלה בגבורים מאחר שימות המשיח הא עדיפי וחשיבי שכולן יהיו צדיקים ולמה להו להתנאות בדבר שרק כשאיכא רשעים בעולם היה לזה צורך, ומסתבר שמה שאמר אביי מידי דהוה אשרגא בטיהרא הוא ג"כ אלעתיד שגם בלילה לא יהיה חשך דאור הלבנה יהיה כאור החמה שלשרגא לא יהיה שום צורך דבעוה"ז שהלילה הוא חשך וצריכים לשרגא הרי גם ביום הוא ענין נוי וכבוד כדנוהגין שבסעודה חשובה כפורים וסעודת נישואין מדליקין נרות לכבוד ולברית מילה מפורש בסנהדרין דף ל"ב ע"ב באור הנר בברור חיל משתה שם שפרש"י שהוא אור הנר ביום לכבוד ברית מילה וכן בתוס' בד"ה אור שכתבו מכאן נהגו להדליק נר במילה, אלא צריך לומר שכוונתו לעתיד שגם בלילה יהיה באור גדול לא יהיה אור הנר ענין נוי וכבוד משום דליכא צורך אף בלילה.

ועיין במהרש"א בח"א שכתב דאין להקשות מעוה"ב דהוא לאחר תחיית המתים דאז הא לא ישא גוי אל גוי חרב דאם לא קיימי הקראי על ימות המשיח הא עכ"פ קיימי על זמן התחייה שיהיו אכילה ושתיה וכל צורכי חיים הגשמיים אבל לא יהיו אז מלחמות בעולם ויקשה לרבנן על ר"א אחרי שהשיב להם לל"ב דלא יבטלו לימות המשיח מהזמן של אחר תחיית המתים, דאיכא למימר כדלעיל לפי שאינן צריכין, שא"כ נמצא שליכא שום מחלוקת בין הני תרי לישנא לענין התירוץ דר"א דהעיקר הוא לפי שאינן צריכין ורק לענין מה ששאלו מימות המשיח איכא מחלוקת איך השיב להם ואולי צריך לומר דלא"ד ודאי שאלו אחר שתירץ דאף לימות המשיח אינן בטלין מעוה"ב ותירץ ר"א לפי שאינן צריכין, אך לא מסיק זה הגמ' משום דמוכרחין לומר כן. ונמצא לפ"ז שרבנן דפליגי הוא מחמת שלא סבירא להו טעם דאין צריכין לסלק בשביל זה קושיתם דמ"מ כיון שאיכא חשיבות בגבורים שייך שיהיו כלי זין דמראין חשיבות האדם שהוא גבור ענין נוי מחמת שכן הלכו הגבורים מלפנים, אבל מה שאדרבה פליגי על ר"א הוא מטעם דאינן אלא לגנאי ענין צורך זה שהוא מחמת שיש רוצחים בעולם ושבשביל החטאים באו גם חיילות מאוה"ע על ישראל וגם באים להצר על ערי ישראל ולא היה הזכות להנצל מהם בלא ענין כלי זין שלכן הוא גם זכרון חטאי ישראל שמטעם זה הוא גנאי לא רק לעתיד אלא גם בזה"ז ובערי גליות שצריכין לזה הוא גנאי מה שבחטאינו צריכין לזה ומטעם זה אינם תכשיטין.

וא"כ נמצא שבדברים שליכא גנאי אף שלא יהיה זה לעתיד הוא לרבנן תכשיט .מה שמראה על מעלת האדם ועל מעשיו הטובים ואדרבה שלדידהו עוד יהיה זה תכשיט גם לעתיד, אף שלר"א משמע שלא יהיה תכשיט לעתיד מטעם דלעתיד יהיו הכל בריאים ולא יצטרכו לרופאים וא"כ אין לזה צורך דהוא כשרגא בטיהרא, ולרבנן שמה שלא צריכין אינו טעם לסלק הנוי מזה גם לעתיד יהיה זה נוי, אבל בזה"ז שעדיין צריכין העלמא לרופאים ולמתעסקים בהצלת נפשות הוו הדברים לצאת לבושים בהם בחשיבות תכשיטים לכו"ע בין לרבנן בין לר"א. ולכן מכשיר קשר קטן שלובשים כדי שישמעו בכל מקום שיהיו לאיזה מקום צריך לילך להציל מותרין לצאת בהם אף בשעה שאין צריכין לזה גם בשבת משום שהוא בחשיבות בגד, וכ"ש בשעה שצריכין שהוא כמעט תמיד שודאי אמת שהוא דבר קשה מאד שלא יצאו מבית כל השבת שאיכא בזה גם משום חשש דימנעו הרבה מלהיות מחברי ההצלה, ולא שייך להכין נכרים ליום השבת דצריך לזה זריזות יתירא והנכרים שלא איכפת להו בפק"נ אף שלוקחים שכר אינם זריזים כלל וכמפורש ביומא דף פ"ד ע"ב דאין עושין כל ענין פק"נ ע"י נכרים וכ"ש בחברי ההצלה שצריך זריזות ביותר שאיכא גם היתר זה.

והנני זקנך אוהבך בלו"ג,

משה פיינשטיין